

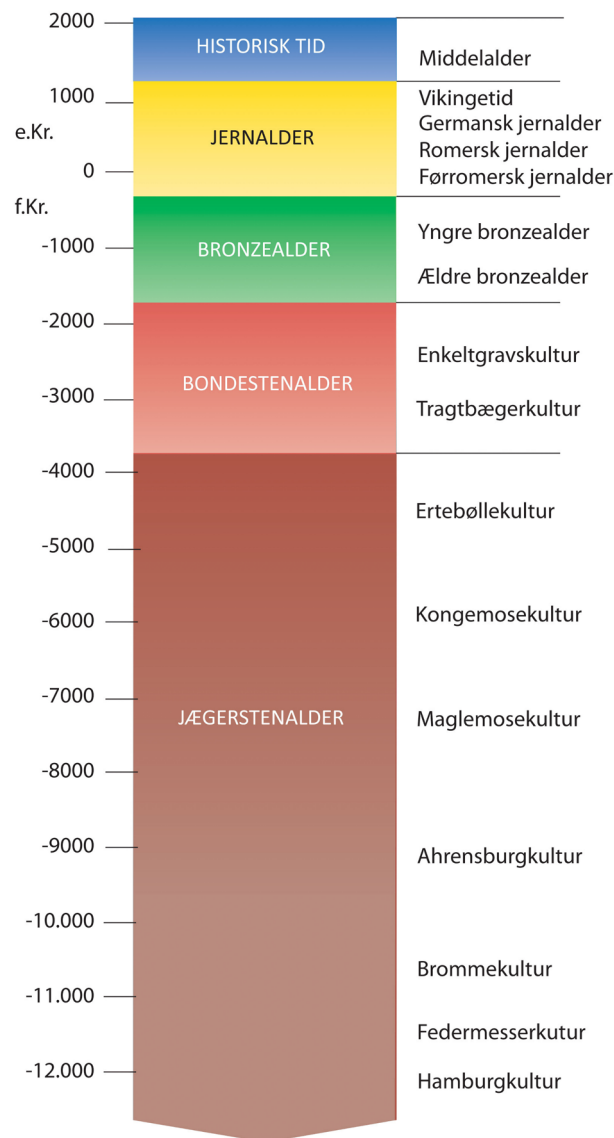
1700-tals landbebyggelse og en middelalderkælder fra 1400-tallet

Arkæolog Kirstine Schrøder Hansen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i middelalderen og nyere tid	3
Undersøgelsens resultater	4
Middelalderkælderens	7
Sammenfatning og perspektivering	9
Hvis du vil vide mere	9

Indledning

I forbindelse med udstykning til nye huse blev en gård revet ned ved Kærholt i Gug. Ved udgravningen blev der fundet spor efter tidligere gårde beliggende på samme sted og herunder en kælder, der blev lukket af i 1400-tallet. Kælderen og fundmaterialet herfra er helt enestående og er sjældent set uden for byerne i det nordjyske område.

Undersøgelsens baggrund

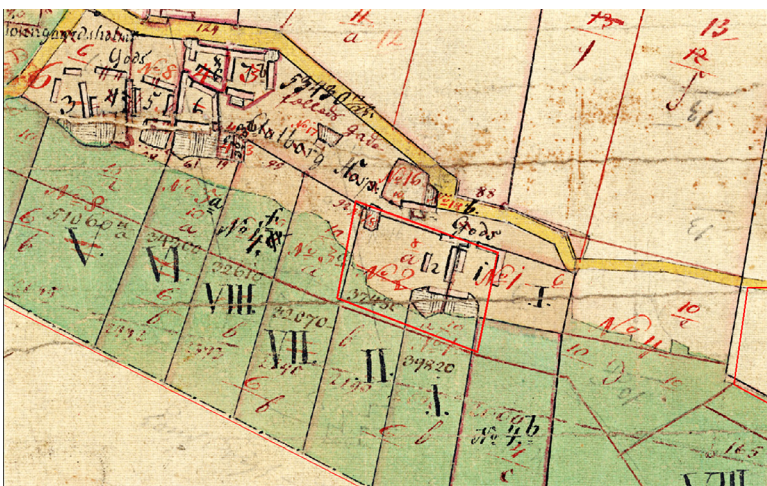
Anledningen til forundersøgelsen og den senere reelle udgravning var, at bygherre ønskede at opføre boliger på området, hvor en nu nedrevet gård stod. Det blev af museet vurderet, at denne aktivitet ville medføre en ødelæggelse af de mulige fortidsminder på arealet.

Der blev i sommeren 2021 lavet en overvågning af nedrivningen af dele af den eksisterende gård. Her fremkom nogle få spor efter den gamle brolægning. Herefter blev der foretaget en større forundersøgelse, hvorved der blev konstateret mange arkæologiske levn, som blev udgravet i efteråret 2021.

Lokalområdet i middelalderen og nyere tid

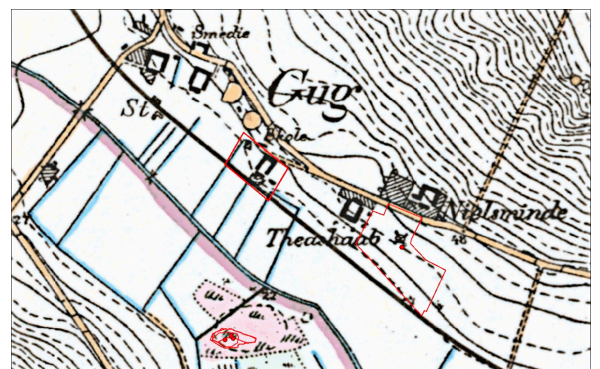
Arealet for udgravningen ligger i det sydvestlige hjørne af Nørre Tranders bakkøen, på overgangen mellem de højere liggende agre og de lavtliggende enge (fig. 1). Arealet har siden middelalderen indgået i rækkelandsbyen Gug, omtalt første gang i 1425 som *Gugh* (Trap Danmark 1961, s. 1002ff). Indtil midten af 1500-tallet udgjorde Gug et selvstændigt sogn med egen kirke (ødekirkegård: Sted- og lokalitetsnummer 120113-58), men har derefter indgået i Sønder Tranders sogn. Landsbyen Gug har en klassisk topografisk placering for en middelalder landsby med agre til den ene side og enge til den anden.

På Original 1-kortet fra 1795 ses det, at der inden for det aktuelle område til udgravning formentlig lå to gårde i områdets østlige del (fig. 1). Gårdene havde nyttehaver (kål- og abildgårde) og enge mod syd, og de bestod af 4 længer, hvoraf nogle synes sammenbyggede. På de Høje Målebordsblade fra omkring 1880 er de to gårde sandsynligvis blevet til én firelænget gård med nyttehavede mod syd, beliggende i det samme område (fig. 2). Det synes som om, den østligste gård er blevet nedlagt. Forud for forundersøgelsen blev den sidste gård på stedet nedrevet, og det vurderes, at den blev bygget engang i slutningen af 1800-tallet. Måske er det den gård, der optræder på de Høje Målebordsblade.

Figur 1. Udsnit af Original 1-kort fra 1795. Herpå ses den østlige del af rækkelandsbyen Gug. Inden for det aktuelle område (rød ramme) ses enge mod syd (grønt). Nord herfor ligger nyttehaver/kål- og abildgårde (skraveret) og sandsynligvis to gårde. Nord er opad.

©Dataforsyningen.

Figur 2. På de Høje Målebordsblade (Højkantskort) fra omkring 1880 er de to ældre gårde sandsynligvis blevet til én gård. Nord er opad. ©Dataforsyningen.

Indtil 2021 stod der fortsat gårdbygninger på arealet, men de anvendtes ikke længere til landbrug. Det er muligt, at nogle af disse bygninger stammede fra den gård, der findes på de Høje Målebordsblade fra omkring 1880, men nye bygninger kan også i dette tilfælde være rejst, hvor ældre bygninger har stået. De nuværende gårdbygninger (samt nyere småbygninger) blev nedrevet og erstattet af bygherres nye boliger.

Landbrugssamfundets gårde før udskiftningen af landsbyerne, der i Danmark blev gennemført fra slutningen af 1700-tallet, var i stor udstrækning stationære, og det blev derfor vurderet, at der inden for området for forundersøgelsen kunne findes gårde, der rakte tilbage til før 1795. Vurderingen var ligeledes, at det ville være muligt at finde gårde og andre strukturer, der stammede fra middelalderens Gug.

Selvom den middelalderlige og 15- til 1700-tallets gårdbebyggelse var i fokus ved undersøgelsen, var det også muligt, at området rummede fortidsminder fra ældre perioder. Museet har igennem snart mange år udgravet talrige bopladser mv. fra navnlig bronzealder til jernalder på selve Nørre Tranders bakkeøen bl.a. sydøst for det aktuelle område.

Undersøgelsens resultater

Allerede ved forundersøgelsen fremkom spor efter et 1700-tals hus, som har ligget direkte under det nu nedrevne stuehus. Ved udgravningen fremkom yderligere 2 ældre faser af huset. Under disse husfaser blev der fundet en kælder fra middelalderen. Kælderen er helt enestående, da det er så sjældent, at man støder på et anlæg som dette. Opfyldslagene i kælderen var spækket med kandeskår og dyrekogler. Tilmed var der spor efter huset, hvortil kælderen har hørt.

Desuden blev der gravet brolægninger og brønde frem. Af de 3 brønde var en så ny, at den formentlig har været i brug ved den nu nedrevne gård eller kort før det. A10 blev gravet ud i forbindelse med brolægningerne, som denne havde en forbindelse til, og den er formentlig heller ikke ældre end år 1900. Den sidste brønd blev fundet under brolægningerne, og den hører måske til nogle af husfaserne fra 1700-tallet.

Fig. 3: Dronefoto af brolægningen A5 og brønd fra 1900-tallet. I toppen af billedet ses 1700-talshuset i fase 1. Nord er nedad. Foto: Nordjyske Museer.

Der blev fundet en huskonstruktion på samme sted, men fra 3 forskellige perioder. Fase 1 er formentlig fra 1700-tallet og er bevaret, da man har bygget et nyere stuehus direkte ovenpå.

Fra fase 1 (fig. 4) er der bevaret et tolket stueområde og et køkkenområde. Der ses i stuen spor efter, hvad der tolkes som en kamin. Det er det eneste niveau, hvor stuen fremkommer. Her ses der både de sidste rester efter en kamin og et stampet lergulv. I køkkenet er der spor efter ovn og ildsted.

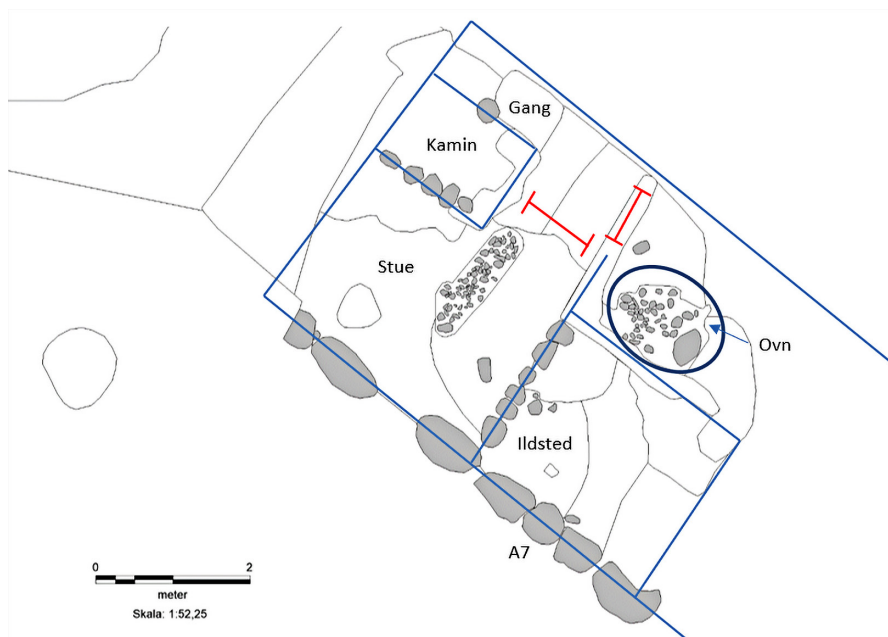

Fig. 4: Fase 1. De røde streger markerer tolkede gennemgange mellem køkken- og stueområdet. I køkkenet ses ovnen i en teglstenskonstruktion. Nord er opad. Digitalisering: Nordjyske Museer.

I fase 2 (fig. 5) er køkkenet indskrænket til at bestå af en ildbænk med et gangareal. Gangarealet ses som et hårdt og kompakt, heterogent lag. Der er mange horisonter af smuds og kridt, og det fortæller formentlig om flere reparationer og gulve, da det har været et område, hvor man har gået og altså stampet jorden hård; afhængig af situationen har man desuden trådt ting ned i kridtgulvet. Nogle horisonter ses som homogene mørke og meget kompakte lag med få sten. Andre horisonter er grålige kridthorisonter med få kridt- og trækulsnister.

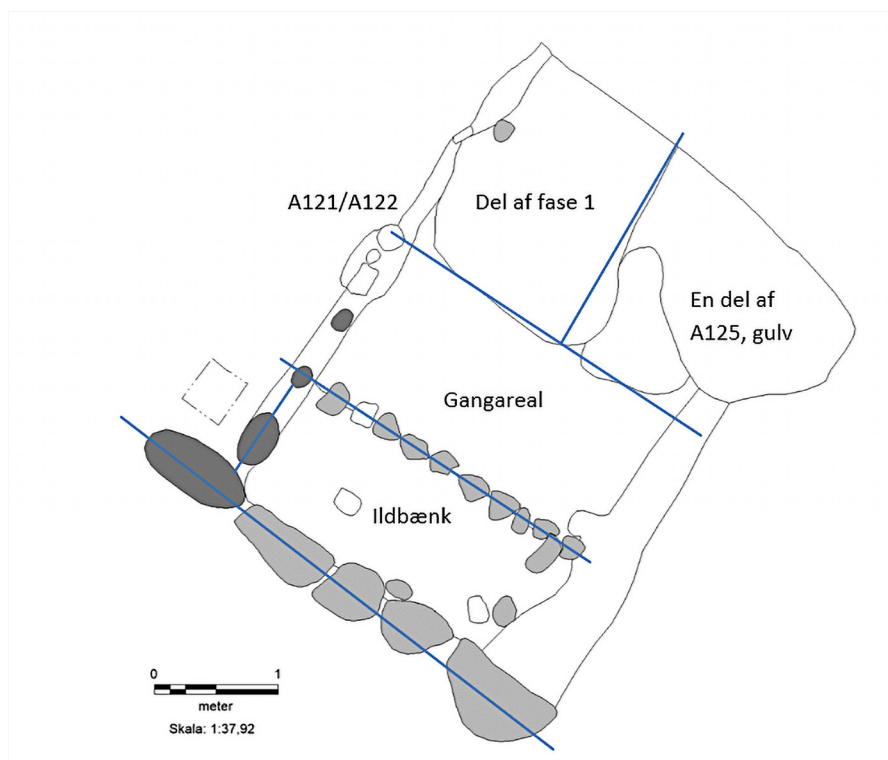

Fig. 5: De mørkegrå omrids er stenspor. De lysegrå omrids er sten, som stadig lå på plads ved registreringen. Sylden mod syd (A7) ses også i denne fase. Grundstrukturen er også mere eller mindre den samme, men vi kan ikke i fase 2 konkludere, hvor stue-/opholdsområdet har været. Formentlig har det dog været mod vest. Nord er opad. Digitalisering: Nordjyske Museer

Fase 3 (fig. 6) er anderledes i forhold til indretningen i fase 1 og 2. Lagene her præges lidt af, at middelalderkælderen ligger lige nedenunder, og der er derfor nogle overlap mellem kælderfyld og køkkenområde. Dog er det sikkert, at der i midten af området er en formodet ovn. Trædefloden ses øverst, og den vil også passe overens med de øvrige faser, hvor gangfladerne er i dette område. Der er ikke set flere sikre konstruktioner i denne fase.

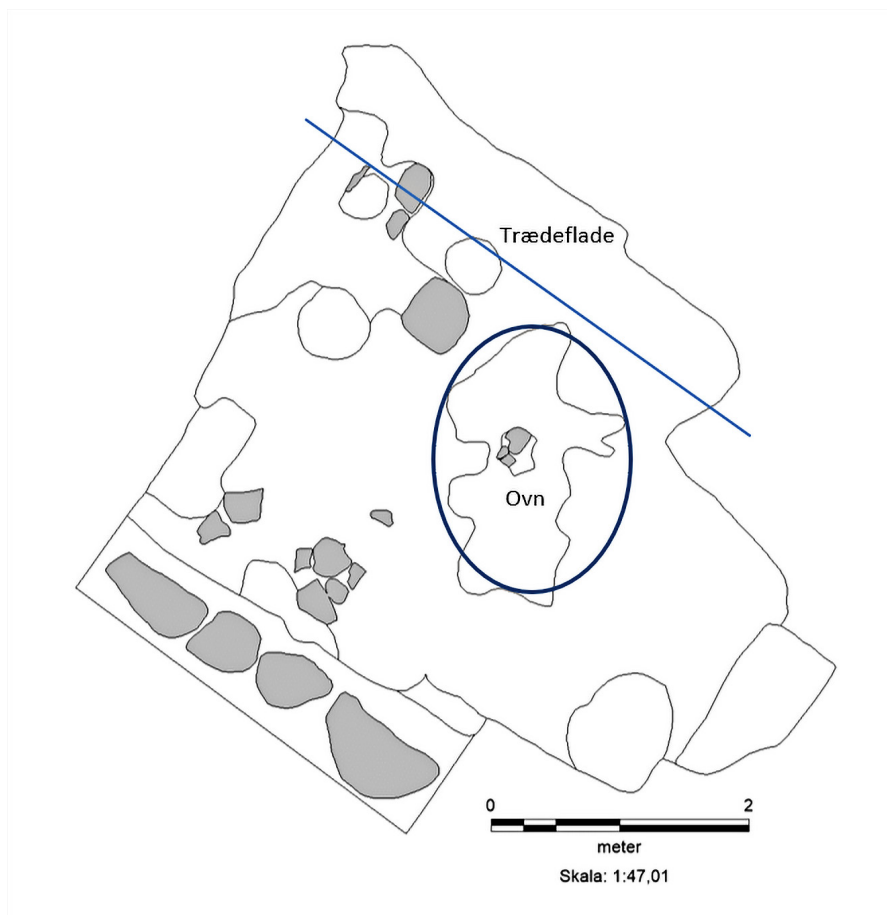

Fig. 6: Fase 3. Nord er opad.
Digitalisering: Nordjyske Museer.

I overgangen mellem hus og kælder er specielt lagene A127, A140 og A180, som er et af de øverste fyldlag i kælderen. A140 og A180 er en del af kælderen opfyld og består af redeponeret fyld fra forskellige steder. Flere steder kan der ikke ses nogen egentlig overgang i lagdelingen. A180 er karakteriseret ved at indeholde mange kandeskår og flere hundrede skår fra gråbrændt keramik, mens der er et meget lille indhold af knogler og keramik i A140. Kandeskår har en forholdsvis snæver datering fra ca. 1250-1420. Samtidig er det ret usædvanligt, at kandeskår findes uden for byerne. Ved Kærholt i Gug er der blandt andet fundet en type kandeskår med grøn dekoration på ydersiden (fig. 7). Den eksakte type kendes ikke, men det er formentlig ikke import – altså er det lavet i Danmark.

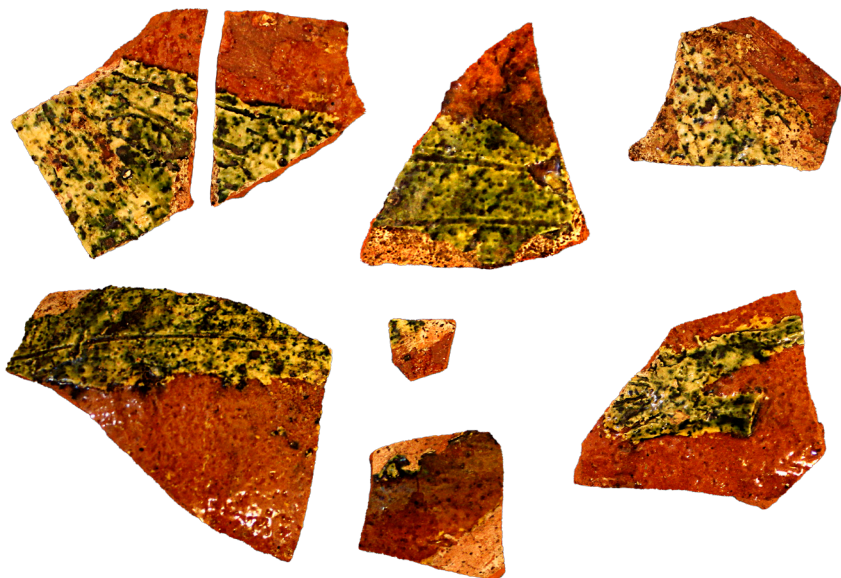

Fig. 7: Eksempler på kandeskår, der stammer fra middelalderkælderen. Typen er ikke kendt, så en helt præcis datering kan ikke kommes nærmere, men der er tale om keramik lavet i Danmark. Når typen ikke er mere kendt, kan det måske være en type, som blev lavet helt lokalt i Gug-området. Spørgsmålet må indtil videre forblive ubesvaret. Nord er opad.
Foto: Nordjyske Museer.

Middelalderkælderen

Kælderen er ca. 4,5x4,5 m, og udformningen ses ved trævæggen A176 (vægforløb, fig. 8). A177 ses som bagfyld af sand, som har støttet trævæggen. I kælderen er tolket to brugsperioder, hvor man i den ældste periode har haft en pigstensbelægning som gulv (fig. 9), og den yngste, hvor et simplere gulv af stampet jord har været brugt (fig. 8, A181). I begge brugsperioder har der været tilhørende vægbænke. De er opbygget af ler og undergrundssand. Nedgangen til kælderen har været mod sydsydøst. Her sås stadig spor efter både trappetrin og opbygningen af trappen lavet af både teglsten og sten.

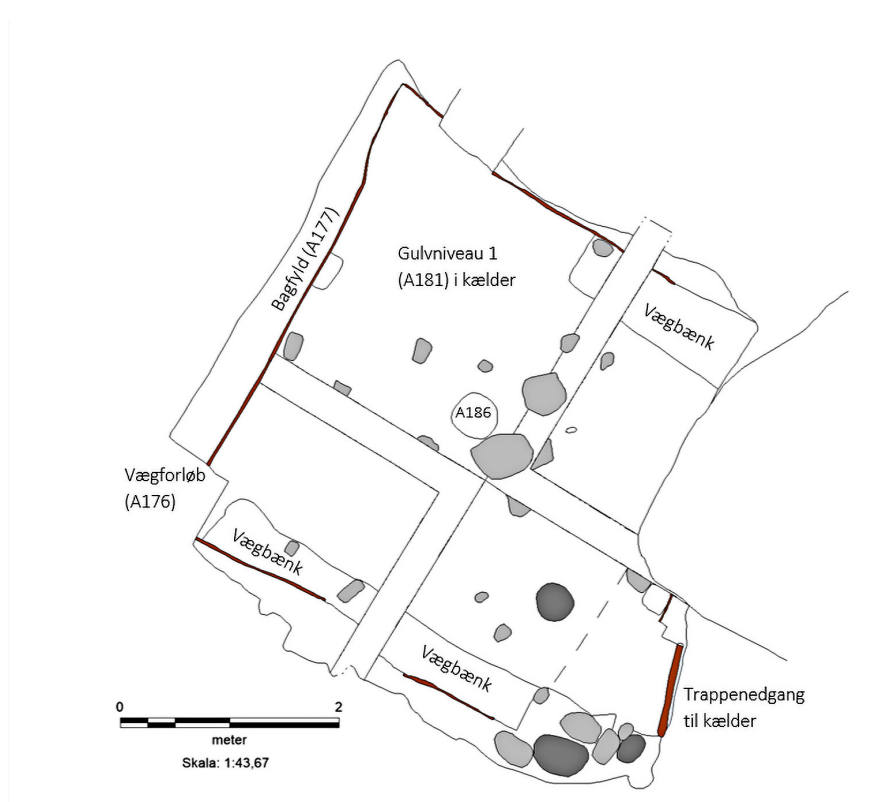

Fig. 8: Der blev fundet 2 niveauer af gulvlag i kælderen, hvoraf gulvniveau 1, som er det yngste niveau, er et jordgulv (A181). A187 er gulvniveau 2, hvor gulvet er belagt med pigsten. Selve indretningen af kælderen har ikke ændret sig. Kælderen blev udgravet med krydsbalk, som også kommer til udtryk i digitaliseringen.
Digitalisering: Nordjyske Museer.

Pigstensbelægningen, A187 (fig. 9), lå kun i midten af kælderen ved udgravningen, men den antages at have dannet gulv i hele kælderen omkring kote 7,75 DVR90, dækkende et areal på 130x195 cm. Belægningen er sammensat af små til håndstore marksten og en del flintklumper, hvor der ingen spor efter tegl er imellem. Stenene ligger forholdsvis ukurant og har en diameter på 8-13 cm. Stenene er lagt i et sættelag (A188), som ligner undergrunds-sandet, og som er blandet op med det humøse sand.

Fig. 9. Kælderen blev udgravet i 4 kvadranter, så profilerne kunne følges hele vejen ned. Her ses pigstensbelægningen A187 i den nordvestlige og sydvestlige kvadrant. Bagfyldet A177 og væggen A176 ses ved målestokkens placering. Foto: Nordjyske Museer.

Kælderen har været opbygget, foruden af væggene, af en stolpe (A186), som har stået i midten af rummet (fig. 9 og 10). Da stolpehullet desværre blev tømt i stedet for snittet, kan det ikke afgøres helt præcist, om det er kommet i forbindelse med anlægningen af gulvet A181, eller om stolpen også har stået i konstruktionen i den ældste brugsperiode med pigstensbelægningen. Kælderen er lukket af senest i 1400-tallet. Rundt om kælderen ses en meget tydelig stolpesporsrække, som udgør en del af den nordlige, vestlige og sydlige væg fra huset, hvori kælderen har indgået (fig. 10). Rundt om kælderen ses en meget tydelig stolpesporsrække, som udgør en del af den nordlige, vestlige og sydlige væg fra huset, hvori kælderen har indgået (fig. 10).

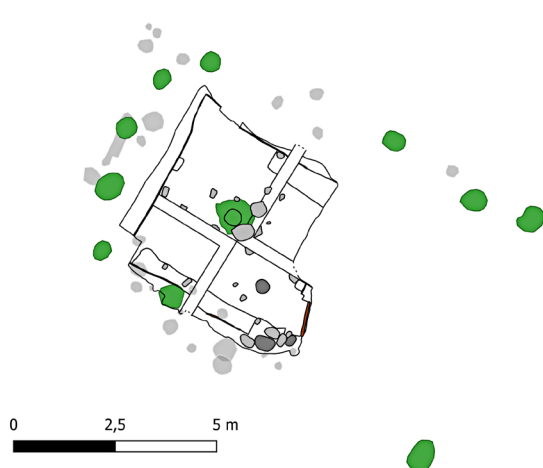

Fig. 10. Kældrens placering i middelalderhuset. De grønne stolpehuller markerer de tagbærende stolper i huset. Det ses tydeligt, at kælderen er placeret i den vestlige del af middelalderhuset. Nord er opad. Digitalisering: Nordjyske Museer.

Sammenfatning og perspektivering

For di kælderer ligger direkte under det nu nedrevne hus og de mange andre husfaser, er den bevaret. Rundt om er der ødelagte brolægninger og diverse andre dele af husene fra 1700-tallet og tidligere, men her har der ikke været gravearbejde, og det fortæller også om, at der har været kontinuerlig beboelse på det samme sted i hvert fald i 600-700 år.

Hvis du vil vide mere

Det danske landbrugs historie I. Oldtid og middelalder 4.000 f.Kr.-1536 (red. af bl.a. Claus Bjørn). Odense 1988.

Det danske landbrugs historie II 1536-1810 (red. af bl.a. Claus Bjørn). Odense 1988.

Jensen, Christian Vrængmose: Middelalderen på landet - undersøgelser i Torpet og på Alstrup Hede. *Nordjyllands Historiske Museum. Årsberetning* 2006, s. 42-47.

Klinge, Christian: Melgaard i Storvorde. 500 års gårdshistorie. *Nordjyllands Historiske Museum. Årbog* 2015, s. 7-12

Udgravningsdata

Kærholt, Gug

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM7509
- Udgravningsperiode: 26. august 2021-19. oktober 2021
- Fund & Fortidsminder: 120113-159
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 21/06040
- Bygherre: Kærholthave ApS ved Mads Dahl
- Undersøgt areal: 1700 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Kirstine Schrøder Hansen
 - Arkæolog Anne Østergård
 - Arkæolog Stine Højbjerg Andersen,
 - Arkæolog Christian Klinge
 - Arkæolog Alan Owen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg